

Тетяна Пантюк,

кандидат педагогічних наук, професор,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка
(м. Дрогобич)

Tetiana Pantyuk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Professor,
Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University
(Drohobych)

УДК 373.291
ББК 4424.2

РОЗВИТОК ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ПІДГОТОВКИ ДИТИНИ ДО ШКОЛИ

DEVELOPMENT AS AN IMPORTANT COMPONENT OF CHILD'S PREPARATION FOR SCHOOL

Визначено суспільно-педагогічні детермінанти підготовки дитини до школи за умов сьогодення; проаналізовано роль розвитку як субпроцесу становлення особистості дитини-дошкільника; на основі психологічних та педагогічних джерел узагальнено систему підготовки дитини до школи за умов сучасного соціуму; визначено зміст та специфіку успішного розвитку дитини в період підготовки її до систематичного шкільного навчання; проаналізовано співвідношення розвитку, навчання, виховання й соціалізації на ґрунті пріоритетності суб'єкт-суб'єктної парадигми освіти; з'ясовано зміст готовності дитини до школи. Мета статті – обґрунтувати особливості та специфіку гармонійного розвитку дитини-дошкільника в умовах підготовки її до систематичного шкільного навчання. Отже, розвиток як процес удосконалення, якісних і кількісних змін усіх сфер людини (фізичної, психічної, моральної соціальної, інтелектуальної тощо) є одним із найважливіших складників становлення особистості поруч із навчанням, вихованням і соціалізацією. Цей процес потребує комплексного та інтердисциплінарного підходу.

Ключові слова: підготовка дитини до школи, суспільно-педагогічні детермінанти, розвиток, суб'єкт-суб'єктна парадигма освіти.

The social and pedagogical determinants of preparing a child for school in terms of the present are defined. The role of development as a subprocess of formation of a preschool child personality is analyzed. On the basis of psychological and pedagogical sources the system of preparation of the child for school in terms of present society is generalized. The content and peculiarities of successful development of the child in the period of his preparation for systematic schooling are defined. The correlation of development, teaching, education and socialization on the ground of priority of subject-subject paradigm of education is analyzed. The content of the child's readiness for school is cleared up.

The purpose of the article is to study the specifics and peculiarities of the harmonious development of the preschool child in terms of its preparation for the regular school education.

Thus, the development as a process of improvement, quantitative and qualitative changes in all spheres of human being (physical, mental, moral, social, intellectual, etc.) is one of the most important components of personality formation along with the education, upbringing and socialization. Social determinants significantly affect the process of preparing the child to school and needs revision of theoretical principles and of practical methods and techniques as well. Education, upbringing and development are equally important and necessary components of the process of personality formation. When creating a perfect system for preparing children for school should take into account modern social determinants (globalization, informatization, mechanization, etc.) and the challenges of society. This process requires an integrated and interdisciplinary approach.

Keywords: child's preparation for school, social and pedagogical determinants, development, subject-subject paradigm of education.

Определены общественно-педагогические детерминанты подготовки ребенка к школе в современных условиях; проанализированы роль развития как subprocessы становления личности ребенка-дошкольника; на основе психологических и педагогических источников обобщенно систему подготовки ребенка к школе в условиях современного социума; определено содержание и специфику успешного развития ребенка в период подготовки ее к систематическому школьному обучению; проанализировано соотношение развития, обучения, воспитания и социализации на почве приоритетности субъект-субъектной парадигмы образования; выяснено содержание готовности ребенка к школе. Таким образом, развитие как процесс совершенствования, качественных и количественных изменений всех сфер человека (физической, психической, моральной социальной, интеллектуальной и т.д.) является одной из важнейших составляющих становления личности наряду с обучением, воспитанием и социализацией. Этот процесс требует комплексного и интердисциплинарного подхода.

Ключевые слова: подготовка ребенка к школе, общественно-педагогические детерминанты, развитие, субъект-субъектная парадигма образования.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Питання гармонійного становлення особистості і сьогодні викликають дискусію в колі науковців – представників різних наук: педагогіки, психології, філософії. Передовсім слід зауважити, що у власній науковій концепції ми притримуємося як терміну, так і змісту категорії «становлення» особистості, а не дефініції «формування». Вважаємо, що формування передбачає не лише авторитарний стиль стосунків педагога та вихованця, але й суб'єкт-об'єктні взаємини, що суперечить гуманній, демократичній, особистісно орієнтованій освітній парадигмі. Процес становлення особистості відбувається все її життя, проте різні його періоди мають різний вплив на розвиток, навчання, виховання, соціалізацію. Особливо значущим є період дошкільного дитинства, власне від нього залежить шлях, спосіб життя і успіх кожного в дорослому житті.

У дослідженні зупинимося на проблемі розвитку дитини в період підготовки її до шкільного навчання. Вважаємо цей час важливим, вагомим і особливо складним у житті людини і доводимо, що підготовка дитини до школи і формування її готовності до цього процесу за умов сьогодення вимагають кардинального перегляду старих і розробки нових підходів з огляду на ті процеси, що відбуваються в сучасному світі. Розвиток як процес удосконалення, якісних і кількісних змін усіх сфер людини (фізичної, психічної, моральної соціальної, інтелектуальної тощо) є одним із найважливіших субпроцесів становлення особистості поряд із навчанням, вихованням і соціалізацією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Питання підготовки дитини до систематичного шкільного навчання стало предметом численних наукових студій українських та зарубіжних учених. Загальнопедагогічні, історико-педагогічні, методичні, психологічні, організаційні аспекти проблеми пропедевтики початкового навчання представлені в працях Г. Беленької, О. Богініч, З. Борисової, Т. Бондаренко, Н. Черепані, Л. Федорович, С. Уфимцевої та інших. Педагоги і психологи суголосні у твердженні, що суспільні детермінанти істотно впливають на процес підготовки дитини до шкільного навчання і вимагають перегляду як теоретичних засад, так і практичних методів і прийомів. Інформатизація сучасного соціуму передбачає зміни освітніх пріоритетів з урахуванням життєвого потенціалу людини, де розвиток відіграє особливу роль, оскільки дає можливість людині вдосконалюватися і пристосовуватися.

Формування мети статті. Метою статті є обґрунтування особливостей та специфіки гармонійного розвитку дитини-дошкільника в умовах підготовки її до систематичного шкільного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Учені сьогодні наголошують на тому, що питання освіти (у різних її вимірах) залишаються не розв'язаними, а освітні системи і парадигми потребують серйозної зміни й удосконалення. Освіта визначається найбільш консервативним складником життя сучасного соціуму, водночас «національні освітні системи, незважаючи на окремі ініціативи і проекти, залишаються ізольованими і найбільш ригідними елементами сучасної цивілізації... Реформи у цій сфері перетворюють лише речові компоненти, тобто форму освіти (її зміст, методи, засоби, цілі, програми, алгоритми тощо), не торкаючи, по суті, її «людського виміру» – людей, залучених в освітні процеси. Системи освіти ігнорують проблеми і виклики світу, що глобалізується» [4, с.6]. Отже, особистісний складник, на переконання дослідників, повинен стати центральною і пріоритетною ідеєю побудови освітніх систем. У повній мірі це стосується процесу підготовки дитини до школи.

Перехід дитини до систематичного шкільного навчання супроводжується труднощами, які зумовлені значними змінами в її житті: зміною провідного виду діяльності, усвідомлення необхідності й вимоги систематично працювати, звикання до колективу ровесників, зміна розпорядку дня, пристосування до вимог педагога, зростання інтенсивності розумової праці, виконання певних правил шкільного співжиття тощо. Саме тому кваліфікована підготовка дитини до школи і компетентне з боку батьків та педагогів формування відповідної готовності є тими важливими елементами життя дитини-дошкільника, які допоможуть у майбутньому впоратися зі змінами та викликами.

Усвідомлення користі раннього виховання, розвитку й навчання людини притаманне чи не всім вітчизняним та зарубіжним педагогам-гуманістам. Так, К. Ушинський наголошував: «Життя, правда, рубає сокирою, але часто ця сокира тупиться об камінь уже затверділий; виховання і навчання в юності проводять легкі рисочки, та зате проводять їх на душі ще м'якій, ще не заваленій враженнями» [9, с.220]. Тому виважений науковий підхід до проблеми підготовки дитини до школи з урахуванням суспільних детермінант має стати основою у творенні сучасних освітніх концепцій дошкільної освіти.

Коли йдеться про підготовку дитини до школи, насамперед акцентується увага на комплексності цієї проблеми і цілісному підході до неї – маємо на увазі фізіологічну, психологічну, моральну, соціальну, фізичну, інтелектуальну готовність дитини. Дуже часто саме остання (інтелектуальна чи дидактична) готовність стає визначальною. Якщо дитина вміє рахувати, писати, читати тощо, то батьки вважають, що вона готова до шкільного навчання. Насправді це не зовсім так.

Коли мовиться про готовність дитини, то мається на увазі, передовсім, її природовідповідний розвиток (виділення наше. – Т.П.), який, власне, і є гарантією успішного навчання і виховання. Штучне перенесення та зосередження акцентів на навчанні в дошкільному дитинстві лише руйнує підвалини гармонійного становлення особистості.

Розвиток людини трактується вченими як розгорнутий у часі процес кількісних та якісних змін в організмі та психіці, її мисленні, почуттях і поведінці, що є результатом біологічних процесів в організмі та впливів довкілля [5]. О.Вишневський визначає розвиток як удосконалення функцій та якостей людини, що стосуються духовної, психічної, соціальної та фізичної сфер її життєдіяльності [1, с. 103]. Учений вважає, що «головна передумова розвиваючого навчання полягає в тому, щоб кожна дитина працювала на межі своїх можливостей і ставила перед собою складніші, вищі цілі, що досягається шляхом широкого застосування навчальних задач. Розвиток починається там, де закінчуються знання, уміння і навички» [1, с. 103]. Таким чином педагог чітко розмежовує процеси навчання, виховання й розвитку, вважаючи їх цілком автономними, хоча й такими, що спільно визначають успіх чи неуспіх становлення особистості.

Слід наголосити, що всі напрями розвитку (фізіологічний, фізичний, психічний, соціальний, інтелектуальний) рівною мірою впливають на становлення особистості. Це особливо помітно на етапі підготовки дитини до школи: вона може добре лічити й читати, проте не може тривалий час зосереджувати й утримувати увагу, утомлюється, не може запам'ятати цифри чи факти. У цьому випадку йдеться про достатній розумовий розвиток і недостатній фізіологічний і психічний. Лише гармонійність розвитку забезпечить дошкільникові комфортний перехід до системного навчання у школі. Розглядаючи навчання, виховання й розвиток рівно важливими і необхідними складниками процесу становлення особистості, наголошуємо, що в процесі підготовки до школи применшення ролі будь-якого з них приносить чимало шкоди дитині. На таких позиціях також стоять учені-гуманісти: «У конкретних соціально-історичних умовах правильно поєднати основні сторони педагогічного процесу вдається, проте, не завжди. Найчастіше спостерігається їх розрив, відособлення, причому у вихованні виходять з одних основ, у навчанні – з інших, що призводить у результаті до внутрішньої суперечності всього процесу, а отже, до дисгармонійного розвитку природи вихованців. Ось чому одним з найбільш постійних і водночас важких у теорії педагогіки було питання про усунення розриву між вихованням і навчанням і про знаходження таких основ педагогічного процесу, які не руйнували б його єдності» [6, с. 7-8].

Побудова дитиноцентричної моделі підготовки дитини до школи повинна передбачати також суб'єкт-суб'єктну взаємодію як основу партнерських стосунків між педагогом та вихованцем. Саме вона дасть змогу відкрити дитині шлях до діяльності, творчості, активності, відповідальності: «Гуманістично орієнтована навчально-виховна система передбачає принципову зміну статусу школяра у процесі педагогічної взаємодії, а саме: відмову від домінуючої суб'єкт-об'єктної на користь суб'єкт-суб'єктної структури взаємодії учителя та учня; перехід вчителя з інформаційно-контролюючої позиції на партнерське учбове співробітництво в системі учитель-учень; завдяки цьому створюється реальна можливість для учня стати співучасником навчально-виховного процесу» [2, с. 17-19].

Вільна, активна, відповідальна й самостійна діяльність у філософській антропології К. Ушинського трактується як «корінна вимога душі», що своєю чергою забезпечує вільне існування людини: «Вільна, улюблена діяльність, – писав учений, – одна тільки здатна задовольнити вимогу душі людської і дати їй той світ, якого вона так жадібно шукає» [7, с.383]. Порушення цих постулатів веде до помилок у практиці освіти і виховання, що не дає дитині реалізувати власний життєвий потенціал.

Ігнорування гуманної, дитиноцентричної парадигми не дає змоги побудувати якісний навчально-виховний процес, який є підґрунтям повноцінного розвитку людини. Цю наукову позицію підтверджують як українські, так і зарубіжні учені, визначаючи основні напрями досконалої освіти: «Перебудова традиційної практики навчання реалізується за такими взаємопов'язаними напрямками: створення психологічного клімату довіри між учителями і учнями; забезпечення співпраці у прийнятті рішень між усіма учасниками навчально-виховного процесу; актуалізація мотиваційних ресурсів навчання; розвиток в учителів особливих особистісних установок, найбільш адекватних гуманістичному навчанню; допомога учителям і учням в особистісному розвитку» [4, с.7]. Дотримання такої наукової позиції на етапі підготовки дитини до школи забезпечить його успіх, а дитині – комфортне входження в новий для себе системний освітній простір.

Провідні фахівці у сфері розвитку та лідерства відзначають низку основних виховних помилок, які перешкоджають дітям повноцінно розвиватися і досягати успіху в житті. Серед типових помилок визначаються такі:

1. Ми не дозволяємо нашим дітям ризикувати.
2. Ми занадто швидко приходимо дітям на допомогу.
3. Ми занадто захоплюємось нашими дітьми.
4. Ми дозволяємо почуттю провини заважати розвитку лідерських якостей.
5. Ми не ділимося з дітьми досвідом власних помилок.
6. Ми плутаємо поняття «високий інтелект», «обдарованість» і «зрілість».
7. Ми не практикуємо того, що проповідуємо [9].

Суперечності і виклики сучасного світу вимагають зміни не тільки форми ранньої освіти дитини, особливо на етапі підготовки її до школи, але, передовсім, кардинальної зміни освітньої парадигми, де розвиток буде визначений важливим складником становлення особистості. Дитина інтуїтивно виступає проти примусу, жорсткої регламентації, насадження певних видів діяльності: «Учень як суб'єкт від початку прагне пізнання, осмислення світу. Однак особливості сучасного освітнього простору (інформаційного, мультикультурного,

почасти, постмодерного) породжують в учневі-суб'єкті низку нових характеристик: тенденція до індивідуалізму в пошуках ідентичності, і, як наслідок, підвищений опір певним формам навчання, що протистоять вказаній тенденції. Соціально-філософський аналіз феномена опору учня навчання показує суперечливий характер класичних освітніх практик, який можна інтерпретувати як протиріччя між формою й змістом: учень готовий активно засвоювати зміст, проте опирається формі. Тим самим учень утверджує свою суб'єктність, а класично організована освіта виявляє свою невідповідність сучасності», – зазначає О. Плахотнік [3, с.128]. Саме тому педагоги наголошують на необхідності розуміння освіти для кожного суб'єкта як «індивідуальної освітньої траєкторії» [3, с.128].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, розвиток як процес удосконалення, якісних і кількісних змін усіх сфер людини (фізичної, психічної, моральної соціальної, інтелектуальної тощо) є одним із найважливіших складників становлення особистості поруч із навчанням, вихованням і соціалізацією. Суспільні детермінанти істотно впливають на процес підготовки дитини до шкільного навчання і вимагають перегляду як теоретичних засад, так і практичних методів і прийомів. Розглядаємо і визначаємо навчання, виховання й розвиток рівно важливими і необхідними компонентами процесу становлення особистості. Без урахування сучасних суспільних детермінант (глобалізація, інформатизація, технізація тощо) та викликів соціуму створити досконалу систему підготовки дитини до школи, яка б забезпечила як індивідуальний, так і суспільний успіх, неможливо. Цей процес потребує комплексного та інтердисциплінарного підходу.

1. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вид 2-е. Омелян Вишневецький. – Дрогобич: Коло, 2006. – 608 с.
2. Легун О.М. Розвиток у педагогів орієнтації на суб'єкт - суб'єкту взаємодію у процесі післядипломної освіти : дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Олена Миколаївна Летун; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2005. – С. 17-19.
3. Плахотнік О.В. Суб'єкт в освітньому просторі: соціально-філософський аналіз: дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / Ольга Василівна Плахотнік; Харківський військовий ун-т. – Х., 2004. – 128 с.
4. Роджерс К. Свобода учиться / Карл Роджерс, Джером Фрейберг. – М: Смысл, 2002. – 527 с.
5. Розвиток // Великий тлумачний словник сучасної української мови. – 5-те вид. – К.; Ірпінь : Перун, 2005.
6. Струминский В.Я. Проблема воспитания в педагогической системе К. Д. Ушинского // Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения в двух томах. Государственное учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР / В.Я. Струманский. – М., 1953. – Т.1. – С.7-8.
7. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології / К.Д.Ушинський // Твори: В 6 т. – К.: Рад. школа, 1952. – Т. 5. – С. 24-384.
8. Ушинський К.Д. Питання про народні школи / К.Д.Ушинський // Твори: В 6 т. – К.: Рад. школа, 1954. – Т. 1. – С. 219-226.
9. Що перешкоджає дітям вирости лідерами? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://childdevelop.com.ua/articles/develop/910/>

Reference

1. Vyshnevskiy O. Teoretychni osnovy suchasnoyi ukrayinskoji pedahohiky. Posibnyk dlia studentiv vyshchychkh navchalnykh zakladiv. Vyd 2-e. Omelian Vyshnevskiy. – Drohobych: Kolo, 2006. – 608 s.
2. Lehun O.M. Rozvytok u pedahohiv oriiientatsiyi na subiekt - subiektnu vzayemodiyu u procesi pislyadyplomnoyi osvity : dys... kand. psykhol. nauk: 19.00.07 / Olena Mykolayivna Letun; Instytut pedahohiky i psykholohiyi profesijnoyi osvity APN Ukrainy. – K., 2005. – S. 17-19.
3. Plakhotnik O.V. Subiekt v osvitnomu prostori: socialno-filosofskiy analiz: dys... kand. filoz. nauk: 09.00.03 / Olha Vasylivna Plakhotnik. – Kh., 2004. – 128 s.
4. Rodzhers K. Svoboda uchytysya / Karl Rodzhers, Dzherom Frejberg. – M : Smysl, 2002. – 527 s.
5. Rozvytok // Velykyi tлумachnyj slovnyk suchasnoyi ukrayinskoji movy. – 5-te vyd. – K. ; Irpin : Perun, 2005.
6. Strumynskiy V.Ya. Problema vospytanyya v pedagogicheskoy systeme K. D. Ushynskogo / K.D.Ushynskiy. Yzbrannyye pedagogicheskye sochynenyaya v dvukh tomakh. / V.Ya. Strumanskyj. – M., 1953. – Т.1. – S.7-8.
7. Ushynskiy K.D. Lyudyna yak predmet vykhovannia. Sproba pedahohichnoi antropohohiyi / K.D.Ushynskiy // Tvory: V 6 t. – K.: Rad. shkola, 1952. – Т. 5. – S. 24-384.
8. Ushynskiy K.D. Pytannia pro narodni shkoly / K.D.Ushynskiy // Tvory: V 6 t. – K.: Rad. shkola, 1954. – Т. 1. – S. 219-226.
9. Shcho pereshkodzhaie ditiam vyrosty lideramy? [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://childdevelop.com.ua/articles/develop/910/>